

ПОХОРОН МАМИ ГРАНДЕ

Габріель Гарсія-Маркес

Оце, недовірки всього світу, достеменна історія Мама Гранде, самодержиці царства Макондо, яка в своїх руках тримала владу протягом дев'яносто двох літ і вмерла *in odore sanctitatis* у вівторок минулого вересня, тієї самої Мама Гранде, що на її похорон прибув Святий Отець.

Тепер, коли народ, потрясений до самого нутра, увійшов у свою колію; тепер, коли музики-волинники з Сан-Хасінто, контрабандисти з Ля-Гвахіри, рижівники з Ля-Сіерпе, повії з Гваякамалю і бананники з Аракатаки склали свої намети, щоб оправитися після виснажливої ночі, простояної над ложем покійниці; тепер, коли віднайшли душевний спокій і повернулися до своїх обов'язків президент республіки, його міністри і всі інші представники державної влади й надприродних сил під час найпишніших похоронних церемоній, що записані в аналах історії; тепер, коли сам Святий Отець знісся в небо тілом і душею і вже нема проходу вулицями Макондо через порожні пляшки, недопалки, обгризені кістки, бляшанки, лахміття і кал по юрбі, що прибула на похорон; тепер то слухна мить, щоб виставити стілець на вулицю і розповісти всі подробиці цього всенародного струсу від самого початку, поки не встигли ще з'явитися історики.

Чотирнадцять тижнів тому, по нескінченних ночах припарок, гірчичників і баньок, виснажена маячною агонією, Мама Гранде

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

У своїх програмових писаннях про "магічний реалізм" видатний кубінський письменник Алеко Карпантьє полемізував з французьким сюрреалізмом, якому протиставляв творчу методу молодого тоді покоління південноамериканських прозаїків. Тоді як паризький письменник у чисто літературному експерименті перетворює щоденну дійсність, фільтруючи її через власну підсвідомість, у Південній Америці сама щоденна дійсність настільки неймовірна, химерна, (чому не сказати?) сюрреалістична, що письменникові вистачає описати її реалістичними засобами, щоб досягти аналогічних, але й багато переконливіших результатів.

Уявімо тепер, що ця химерна дійсність, учуднена в усних переказах улюбленого діда, сприймається через мітотворчий розум дитини, що творить власний світ із хаосу незрозумілих фактів, і ми матимемо ключ до світосприймання Габріеля Гарсії-Маркеса. Дід цей був зовсім реальний, реальним був хлопець, народжений 1928 року, як реальним був навколишній світ, про який ішла розповідь. Було це рідне містечко Аракатака в

захотіла висловити свою останню волю і наказала, щоб її посадили в старе ротангове крісло-гойдалку. Доконавши цей останній акт, вона могла спокійно вмерти. Того ранку, за посередництвом отця Антонія Ісабель, вона залагодила свої духовні справи й лишилися їй тільки справи скарбниці, котрі треба було залагодити із спадкоємцями її майна, дев'ятьма небожами, що стояли кружкома над смертним ложем. У світлиці лишався також священник, що вже дотягав сотку і все мимрив собі щось у бороду. Треба було десятка чоловіків, щоб внести його до спальні Мами Гранде, і рішено, що він там лишиться до кінця, щоб не доводилося зносити і знову вносити його в останню хвилину.

Ніканор, найстарший з небожів, відлюдний крем'язень, одягнений у хакі, у чоботах із острогами і з довгоцівковим револьвером калібру 38 за пазухою, пішов розшукувати нотаря. Величезний двоповерховий будинок, що пахнув мелясою і материнкою, зі своїми темними покоями, повними скринь та мотлоху чотирьох поколінь, що оберталися на порох, завмер уже від минулого тижня в дождданні цієї хвилини. В глибокому центральному коридорі з гаками в стінах, де за інших часів вішали зарізаних свиней і де в сонні серпневі неділі стікали кров'ю олені, тепер спали на мішках соли серед хліборобського знаряддя наймити, очікуючи на наказ осідлати коні, щоб рознести лиху вістку в усі кінці незміреного маєтку. Решта родини сиділа в парадній кімнаті. Жінки, бліді, як стіна, знекровлені від близького вже спадкоємства й від ночі, провадженої над смертним ложем, дотримувалися глибокої жалоби, що справді становила собою нашаровання незліченних жалоб. Матріярхальна заклякність оточила маєток і

приморській зоні Колюмбії, де серед ностальгічних спогадів про бананий бум економічно й морально догнивало традиційне аграрне суспільство.

Якщо Маркес твердить, що після восьмого року життя не сталося більш нічого цікавого, то в цьому багато правди. Перуанський прозаїк і критик Варгас-Йоса фактично інтерпретує всю його творчість як одне суцільне заклінання демонів дитинства. Подібно до свого літературного батька Вільяма Фолкнера, колюмбійський письменник відтворює під назвою Макондо цілий мітичний світ, який доповнюється і збагачується з кожним новим оповіданням. Ці оповідання стали шкiцями до монументального полотна *Сто років самотності*, яким письменник у 1967 році завоював світ. П'ятнадцять років і кілька повістей пізніше йому присуджено премію Нобеля (1982).

"Похорон Мами Гранде" (великої мами, матріярха, праматері) — один із згаданих шкiців. Хоч він виділяється серед інших гостротою політичної сатири та пародійним наслідуванням колюмбійської журналістичної мови, він становить характеристичний фрагмент того фантастичного і разом кошмарного світу, що йому ім'я Макондо. — В. Б.

прізвище Мама Гранде сакраментальною загорожею, за якою дядьки одружувалися з дочками небог, кузени з тітками і брати з невістками, створивши в кінці таку нерозв'язну плутанину посвоєння, що годі було вискочити з блудного кола кровоміства. Тільки Магдалені, наймолодшій з небог, вдалося втекти з кола; перелякана галюцинаціями, вона упросила отця Антонія Ісабель вигнати з неї нечистих духів і, зрікшись слави й суєти світу сього, постриглася в послушниці Апостолічної префектури.

За межами офіційної родини, користуючися правом першої ночі, чоловіки позапліднювали господарства, стежки і садиби цілим байстрючим накоренком, що крутився без прізвищ серед челяді яко хрещеників, служників і ставлеників Мама Гранде.

Близькість смерті наостанці зрушила виснажливе дождидання. Голос смертенної, призвичаєни до шаноби і послуху, хоч ледве бринів, як органний бас, у закритім приміщенні, пролунав у найглухших закутках маєтку. Нікому ця смерть не була байдужа. У наш вік Мама Гранде була центром тяжіння Макондо так, як перед нею її брати, її батьки і батьки батьків, у гегемонії, що тривала понад два століття. Селище постало навколо її прізвища. Ніхто не знав походження, меж чи справжньої вартости родового маєтку, але всі звикли вірити, що Мама Гранде — власниця текучих і застоєних вод, випалих і ще не випалих дощів, межових шляхів, телеграфних стовпів, переступних років і спеки, і що вона має, крім того, владу над життям і майном усіх підданих. Під вечір, коли вона виходила на свій балькон подихати свіжим повітрям і садовилася всією всечавною вагою свого тіла й свого авторитету в старому ротанговому кріслі-гойдалці, вона дійсно була прообразом багатства й потуги — найбагатша й найпотужніша матрона світу.

Ніхто не мав гадки, що Мама Гранде може вмерти, крім членів її поріддя і неї самої під впливом старечих острогог отця Антонія Ісабель. Але вона була переконана, що житиме понад сто років так само, як її баба по матері, яка в війні 1875-ого року дала відсіч патрулеві полковника Авреліяна Буендії, обкопавшись у кухні свого маєтку. Тільки в квітні цього року Мама Гранде зрозуміла, що Господь Бог не дасть їй змогу зліквідувати в відкритій сутичці орду масонів-федералістів.

У перший тиждень недуги родинний лікар підкріплював її гірчичниками й вовняними шарпетками. Був це лікар з діда-прадіда, що здобув свій ступінь у Монпельє, противник медичного поступу з філософських міркувань, протезе Мама Гранде, яка не допускала іншої лікарської практики в Макондо. Колись він об'їжджав містечко на коні, відвідуючи своїх похмурих підвечірніх пацієнтів, і природа обдарувала його батьківством численних чужих дітей. Але артрит зашморгнув його в сітку, так що згодом він став ліку-

вати пацієнтів на віддаль засобом здогадів, посередників і записок. Викликаний Мамою Гранде, він переправився через майдан у піжамі, спираючися на дві палиці, і влаштувався в спочивальні хворі. Тільки, коли він здав собі справу, що Мама Гранде на порозі смерті, він наказав принести скриню порцелянових баньок з латинськими написами і протягом трьох тижнів мастив умирущу всілякими академічними пластрами, клясичними мікстурами і магістральними супозиторіями. Потім він став прикладати вуджені ропухи на місце болю і п'явки на нирки аж до того ранку, коли він став перед вибором: закликати цирульника, щоб пустив їй кров чи отця Антонія Ісабель, щоб вигнав злих духів.

Ніканор вибрав закликати священика. Десяток найсильніших Ніканорових людей принесли його з парафіяльного дому до спальні Мама Гранде в скрипучому плетеному кріслі-гойдалці під пліснявим балдахином, уживаним для великих оказій. Дзвінок маслосвяття в літеплий вересневий ранок був першим гаслом для мешканців Макондо: коли зійшло сонце, майданчик напроти дому Мама Гранде скидався на сільський ярмарок.

Віджив ніби спогад інших часів. До сімдесятого року життя Мама Гранде справляла день народження найдовшими і найбучнішими за людської пам'яті ярмарками. Виставляла для люду величезні обплетені бутлі горілки, різали худобу на міському майдані, і розміщена на столі оркестра грала три дні без угаву. Під закуреними мигдалевими деревами, де в перший тиждень століття отаборювалися легіони полковника Авреліяна Буендії, розташовувалися продавці кукурудзяної каші, бупок, кров'янок, грінок, м'ясних пиріжків, катальонських ковбас, карибаньйоль, маніокового хліба, сирників, пундиків, кукурудзяних млинців, листових тістечок, свинячих ковбас, супу з тельбухів, кокосових ласощів, вина з цукрової тростини і розмаїтих дурничок, блискіток, абищиць і дрантя, квитків на півнячі бої та льотерійних білетів. У метушні гамірливої юрби продавалися іконки-скапулярії з образом Мама Гранде.

Урочистості починалися два дні завчасу і кінчалися в день народження тріском фоєрверків і родинним балем у домі Мама Гранде. Дібрані гості і законні члени родини, щедро обслуговувані байстрючим плем'ям, танцювали під ритм старої піянолі, устаткованої модними валками. Мама Гранде керувала святкуванням з глибини залі. Умощена в фотелі з полотняними подушками, вона непомітно давала вказівки правицею, оздобленою перснями на кожному пальці. У ту ніч вона узгоджувала шлюби на наступний рік, іноді потураючи закоханим, але переважно з власного надхнення. На закриття річниці Мама Гранде виходила на балькон, прикрашений гірляндами і паперовими лямпіонами, і шпурляла монети в юрбу.

Ця традиція перервалася, почасти через постійну жалобу в родині, а почасти через політичну невпевність останніх часів. Нові покоління знали тільки з переказів про ті блискучі святкування. Не судилось їм також побачити Маму Гранде на співаній Службі Божій, де представник цивільної влади обмахував її в'ялом. Їй одній надано привілею не ставати навколішки навіть у мить Піднесення чаші, щоб не заваляти свою спідницю з голландських воляннів і накрохмалену підтичку з батисту. Старі люди пригадували, мов галюцинацію молодости, двістіметрову доріжку з роґожі, яку простелили від родинного дому до головного вітваря у той вечір, коли Марія дель Росаріо Кастаньєда-і-Монтеро поховала батька і верталася застеленою вулицею, осяяна своєю новою гідністю, переображена на Маму Гранде у двадцять два роки життя. Це середньовічне видиво належало тоді не тільки до історії родини, а до історії нації. Чимраз більш невиразна й віддалена, ледь видима на своєму бальконі, що потопав у пополудневій спеці в гераніях, Мама Гранде розпливалася в власній легенді. Носієм її авторитету був Ніканор. Існувала неписана обітниця, формульована традицією, що в день, коли Мама Гранде запечатає свій заповіт, спадкоємці влаштують тринічну народну гулянку. Але було теж відомо, що вона постановила виявити свою останню волю лише кілька годин перед смертю, а ніхто не думав поважно, що Мама Гранде може бути смертна. Аж тільки цього ранку, пробуджені дзвінком маслосвяття, мешканці Макондо переконалися, що Мама Гранде не тільки смертна, а таки справді вмирає.

Пробила їй година. На полотняному ложі, по вуха в алойній масті, під балдахином з запорошеного крепу, вона ледь-ледь показувала ознаку життя кволим віддихом своїх матріярхальних грудей. Мама Гранде, яка до п'ятдесяти років давала відкоша найпалкішим залицяльникам і яка була так щедро обдарована природою, що могла б сама вигодувати весь свій рід, конала бездітною дівою. У хвилину маслосвяття отець Антоніо Ісабель мусів попросити допомоги, щоб намастити їй долоні священною олією, бо від початку агонії Мама Гранде не розмикала стиснених кулаків. Зусилля племінниць не допомогли ані трохи. Під час змагання, вперше за тиждень, умируша притиснула до грудей руку, оздоблену сузір'ями дороґоцінних каменів і, вп'явши безбарвний зір у небо, сказала: "ґрабіжниця". Тоді вона вздріла отця Антонія Ісабель у літурґійних ризах та прислужника з сакраментальним приладдям і прошепотіла з сумирним переконанням: "Вмираю". Тоді вона зняла з руки перстень із першим своєю вагою діамантом і дала його постриженій у послушниці Маґдалені, якій він належав як останній за чергою спадкоємці. Та це був кінець традиції: Маґдалена зреклася спадку на користь церкви.

На світанку Мама Гранде попросила, щоб її залишили на чотири очі з Ніканором, якому вона мала дати останні вказівки. Протягом півгодини, у повному опануванні своїх здібностей, вона розпитувала про стан своїх справ. Вона дала спеціальні накази, як розпорядитися її тілом, і на кінець піднесла справу відсиджування над мертвим. "Мусиш дивитися пильно, — сказала вона. — Замкни під ключ усі дорогоцінності, бо люди часто приходять у дім не на те, щоб віддати шану покійникові, а щоб обкрадати". За якусь хвилину, на самоті із священником, вона склала розлогу, щирю і докладну сповідь і причастилася, трохи пізніше, в присутності небожів. Власне, тоді вона попросила, щоб її посадили в ротангове крісло-гойдалку, бо хотіла висловити свою останню волю.

На двадцять чотирьох аркушах Ніканор дав списати чіткою рукою докладний звіт про стан її маєтків. Із спокійним подихом, в присутності лікаря та отця Антонія як свідків, Мама Гранде продиктувала нотареві список своїх маєтків, першого й єдиного джерела її величі та авторитету. Зведена до реальних вимірів, фізична спадщина сходила на три енком'енди, надані Королівським патентом на початках Колонії, які з бігом літ розрослися під пануванням Мама Гранде у складній грі вельми корисних шлюбів. На цій території без визначених меж, що, здебільша лежачи облогом, обіймала п'ять муніципальних округ і де ніколи не засіяно ні одного зерна коштом власників, жили орендарями триста п'ятдесят дві родини. Щороку напередодні своїх іменин Мама Гранде виконувала єдиний свій акт влади, без якого землі повернулися б у державні руки; інкасацію оренди. Сидячи в унутрішньому коридорі свого дому, вона особисто приймала за плату за право мешкати на її землях так, як протягом кількох століть предки її приймали її від предків орендарів. Під кінець третього дня патіо було захаращене свиньми, індиками і курми та принесеними в дар десятиною й первоплодами різних продуктів землі. Правду кажучи, це був єдиний урожай, що його колинебудь збирала родина з мертвих від самого початку земель, що на око обраховувалися на яких сто тисяч гектарів. Але історичні обставини склалися так, що в цих межах виросло й процвітало шість поселень району Макондо, включно з муніципальним центром, дарма що кожний, хто мав дах над головою, мав право власності тільки на саму забудову, земля бо належала Мамі Гранде і їй сплачувалося оренду достеменно так, як уряд платив їй за вулиці, якими користувалися мешканці.

Навколо хуторів бродила ніким не лічена кількість занедбаної худоби, таврованої на задній частині знаком колодки. Це традиційне тавро, що через негосподарність, радше, ніж через кількість, стало загально відомим і в далеких областях, куди влітку

приблуджувалася напівмертва від спраги худоба, становило одну з найсолідніших підстав легенди. З причин, які ніхто не завдав собі труда з'ясувати, після останньої громадянської війни простори стайні економії поступово спорожніли і останнім часом устатковано в них цукроварні, доярні і рижовий млин.

Поза вичисленим маєтком, у заповіті констатовано існування трьох глеків, повних золотих унцій,* що їх закопано десь у стінах дому під час Визвольної війни, і не віднайдено в періодично відновлюваних кропітких розкопах. Вкупі з правом на прибуток з орендованих земель, на десятину, перші плоди та всілякі особливі дари, спадкоємці одержували з покоління в покоління щораз наново зарисований і вдосконалений плян, що мав полегшити розшуки закопаного скарбу.

Мама Гранде потребувала три години, щоб вичислити своє земне майно. У задушній спальні голос смертної ніби ошляхетнював кожну вичислену річ. Коли вона поставила свій хиткий підпис і внизу підписалися свідки, затаєний трепет пробіг серцями юрби, що почала громадитися на майдані перед домом, у тіні запарошених мигдалевих дерев.

Бракувало тільки докладного переліку моральних вартостей. Зробивши найвище зусилля — те саме, на яке спробувалися її предки перед смертю, щоб забезпечити привілеї свого роду — Мама Гранде випростувалася на своїх монументальних сідницях і щирим владним голосом, покладаючися тільки на пам'ять, продиктувала нотареві список своєї невидимої спадщини:

Підземні багатства, територіяльні води, кольори прапору, державна суверенність, традиційні партії, права людини, громадські вільності, верховний магістрат, друга інстанція, треті дебати, рекомендаційні листи, скрижалі історії, вільні вибори, королеви краси, надхненні промови, величні маніфестації, високодостойні панни, ввічливі кавалери, честолобні військовики, його світлість, верховний суд, заборонені об'єкти імпорту, ліберальні дами, проблема плоті, чистота мови, приклад для цілого світу, законний устрій, вільна, але відповідальна преса, південноамериканські Атени, громадська думка, наука демократії, християнська мораль, брак девіз, право азилу, комуністична небезпека, державний корабель, дорожня життя, республіканські традиції, упосліджені кляси, вступні промови.

Вона не встигла скінчити. Сумлінний перелік перехопив її дух. Потопаючи в океані абстрактних формул, що протягом двох століть становили моральне виправдання родинної потуги, Мама Гранде дзвінко відригнула і впокоїлася.

Мешканці далекої і похмурої столиці побачили того самого

*Старовинні південноамериканські монети. Примітка перекладача.

пополудня на першій сторінці надзвичайного випуску портрет двадцятилітньої жінки і подумали були, що це нова королева краси. Мама Гранде переживала наново миттєву молодість своєї побільшеної по доконецьних ретушах на чотири шпальти фотографії, з буйною гривною, зібраною на тім'ї гребенем із слонової кістки, і з діядемою на гофрованому комірі з мережива. Цей образ, колись схоплений мандрівним фотографом, що на початку століття переходив через Макондо, довгими роками зберігався в редакційних архівах у тещі невідомих особистостей, щоб у кінці перетривати в пам'яті майбутніх поколінь. У розхитаних автобусах, у ліфтах міністерств, у похмурих чайних, оббитих бляклим драпованням, кожен шепотів з благоговінням і пошаною про авторитетну особу, що померла в своїй гарячій і малярійній області, назва якої була невідома в решті країни, поки її тепер не освячено друкуванням словом. Дрібна мжичка вкривала перехожих недовір'ям і пліснявою. Дзвони всіх церков дзвонили на супокій. Президент республіки, застуканий вісткою, саме тоді, коли він вирушав на церемонію випуску дев'ятох кадетів, запропонував воєнному міністрові у власноручній записці на звороті телеграми, щоб той закінчив свою промову однохвилинною мовчанкою на честь Мами Гранде.

Тінь смерти впала на суспільний лад. Сам президент республіки, до якого столичні настрої доходили наче кризь очищувальний фільтр, з вікна машини впіймав миттєвий, але до певної міри бруталний образ німого приголомшення, що панувало в місті. Лишилися відчиненими тільки деякі злиденні закусочні і столичний Собор, приготований на дев'ять днів посмертних урочистостей. У Державному Капітолії, де під захистом дорійських колон і мовчазних статуй померлих президентів спали замотані в папір жebraки, світилися вікна конгресу. Коли найвищий представник республіки ввійшов до свого кабінету, зворушений образом засмученої столиці, міністри чекали на нього навстоячки, одягнені в жалобну тафту, поважніші й блідіші, ніж звичайно.

Події тієї ночі і наступних пізніше названо наукою історії. Не тільки з уваги на християнський дух, що надихав найвищих представників державної влади, але також через поступливість, яка дозволила погодити розбіжні інтереси й суперечні критерії із спільною метою гідно поховати славетну покійницю. Протягом довгих літ Мама Гранде була гарантом соціального спокою і політичної згоди в своїй імперії — завдяки трьом скриням, повним зфальшованих виборчих бюлетенів, які становили частину її таємної спадщини. Чоловіки, що були на її службі, її ставленики та орендарі, повнолітні й неповнолітні, користувалися не тільки власним правом голосу, але й голосом виборців, що померли за останніх сто літ. Вона втілювала першенство традиційного авторитету

над скороминушою владою, перевагу кляси над плебсом, вищість Господньої мудрости над людською імпровізацією. У мирні часи її верховна воля стверджувала і заперечувала канонічні посади, пребенди й синекури і опікувалася добробутом спільників, навіть коли для цієї мети вона мусіла вдаватися до сумнівних маневрів чи до фальшування виборів. У бурхливих часах Мама Гранде потай фінансувала озброєння своїх прихильників, а про око допомагала їхнім жертвам. Цей патріотичний запал відкрив їй дорогу до найвищих почестей.

Президент республіки не потребував звертатися до дорадників, щоб належно оцінити вагу своєї відповідальности. Між авдієнційною залю Палацу і брукованим двориком, що колись правив віцекоролям за каретну повітку, вклинювався внутрішній сад із темними кипарисами, де якийсь португальський чернець на схилі колоніальної доби повісився з кохання. Не зважаючи на його гамірливий почет орденоносних санників, президент не міг вгамувати легкого морозця поза шкірою, коли він проходив цим місцем по присмерку. Але в ту ніч той мороз мав силу попередження. Аж тепер він повністю усвідомив своє історичне призначення і задекретував дев'ять днів національної жалоби за Мамою Гранде і посмертні почесті в категорії героїні, що загинула за батьківщину на полі бою. За його висловом у драматичній промові, якою він того ранку звернувся в національній радіотелевізійній мережі до своїх співгромадян, перший достойник республіки був висловив певність, що похорон Мама Гранде становитиме новий приклад для всього світу.

Такі високі наміри силою обставин мусіли натрапити на поважні труднощі. Юридична структура країни, установлена далекими предками Мама Гранде, не передбачала подібного розвитку подій. Вчені доктори юриспруденції, досвідчені альхемісти права заглибилися у герменевтики і силогізми в пошуках формули, яка дозволила б президентові взяти участь у похороні. Настали тривожні дні в високих сферах політики, духовенства й фінансів. В широкому півколі залі Конгресу, в атмосфері, розрідженій століттям абстрактного законодавства, між портретами національних героїв і погруддями грецьких мислителів, пропам'ятні промови про Маму Гранде досягнули непередбачених вимірів, тоді як її труп починав пускати бульки в немилосердному вересні Макондо. Це вперше говорили про неї та бачили її в уяві без ротангового крісла-гойдалки, без дрімків о другій половині дня, без гірчичних пластрів — незаплямовану і вічно молодую, очищену легендою.

Безконечні години заповнювалися словами, словами, словами, що гриміли на весь обшир республіки. Їм надавав ваги рупор друкованого слова. Аж вкінці у тій асамблеї стерильних юрисконсультів, якийсь індивід, обдарований здатністю реального

мислення, перервав історичні теревені, щоб нагадати, що труп Мами Гранде чекав на рішення при сорока ступенях у тіні. Ніхто не розгубився від цього вторгнення здорового глузду в чисту атмосферу писаного права. Видано наказ забальзамувати тіло, поки шукатиметься формул, узгоджуватиметься розбіжні погляди, чи вноситимуться до конституції поправки, які дозволять президентові республіки взяти участь у похороні Мами Гранде.

Стільки намарномовилось, що марнослів'я прорвалося за кордон, перескочило океан і, мов якийсь передчуття, пролинуло папськими палатами Кастельгандольфо. Поновивши сили після снотворної спеки серпня, Святий Отець стояв у вікні і спостерігав норців, які шукали голову замордованої дівичі. В останні тижні попудневі газети не писали ні про що інше, і Святий Отець не міг лишитися байдужим до загадкової події, що трапилася у найближчій околиці його літньої резиденції. Але того пополудня, в непередбаченій підміні, замість фотографій здогадної жертви, газети опублікували тільки портрет двадцятилітньої жінки, обведений жалобною рамкою. "Мама Гранде", вигукнув Святий Отець, упізнавши відразу розпливчастий дагеротип, що йому подаровано багато років тому з нагоди його визвищення на престіл Святого Петра. "Мама Гранде", вигукнули хором у своїх приватних приміщеннях члени Кардинальської колегії, і в третій раз за двадцять століть настала година збентеження, хвилювання й метушні в безмежній християнській імперії, поки не виряджено Святого Отця в його довгій чорній лімузині на фантастичний і далекий похорон Мами Гранде.

Позаду лишилися опромінені персикові сади, старовинна *Via Appia*, де золотошкірі акторки вигрівалися на терасах, не знаючи ще про загальне сум'яття, а потім похмуро узгир'я Кастельсанджелло на горизонті Тібру. У присмерку глухі похоронні дзвони Базиліки Святого Петра переплелися з звуками потрісканої бронзи, що долітали з Макондо. Під своїм задушним наметом, через лябіринт очерету і таємничі мочарі, що позначували межу між Римською імперією і пасовищами Мами Гранде, Святий Отець вслухався цілу ніч у вереск мавп, занепокоєних людською навалюю. Під час свого нічного руху, каное наповнювалося мішками маніоки, гронами зелених бананів, койцями курей і чоловіками й жінками, що, покинувши звичну працю, хотіли спробувати щастя продажем дрібного товару на похороні Мами Гранде. Його Святість, уперше в історії церкви, зазнав гарячої безсоння і тортур москітів. Але пречудовий світанок над землями Великої Мами і первобутня картина царства бальзаму в цвіту та ігуани затерли в пам'яті муки подорожі і відшкодували його за самопожертву.

Ніканора збудили три удари в двері, звіщаючи про близький

приїзд Його Святости. У домі володарила смерть. Надхнені шерогом настійних звернень президента і гарячковими суперечками між парламентаріями, що втрачали голос і далі порозумівалися за допомогою умовних знаків, окремі люди і братства з усього світу покинули свої справи і напинули в Макондо, заповнюючи темні коридори, туго набиті проходи, задушливі піддашся, а ті, що прибули з запізненням, вилізали і примощувалися, як хто міг, на амбразурах, частоколах, баштах, зрубках і в бійницях. У центральному сальоні, муміфікуючися в очікуванні великих рішень, лежало тіло Мами Гранде під горою телеграм від потрясених відсилачів. Вичерпані сльозами, дев'ять небожів сторожили тіло в екстазі взаємного недовір'я.

Але людство не могло покинути своєї варті протягом багатьох іще днів. У залі міської управи, умебльованій чотирма шкіряними табуретами, великим глеком фільтрованої води і гамаком із грубого мотузця, у повільні задушливі ночі Святий Отець, спітнілий, від безсоння розважався читанням меморіалів і адміністраційних розпоряджень. Удень він роздавав італійські цукерки дітям, що підходили під вікно, щоб побачити його, і снідав в альтанці з астромелій з отцем Антонієм Ісабель і коли-не-коли з Ніканором. Так він жив нескінченними тижнями і місяцями, що розтягалися від дождидання і спеки, аж з'явився із своїм бубном Пастор Пастрана, став як вкопаний серед майдану і урочисто проголосив офіційну ухвалу. Заявлялося, що порушено публічний порядок, тра-та-та-там, і президент республіки, тра-та-та-там, розпоряджає надзвичайним уповноваженням, тра-та-та-там, котре дозволяє йому взяти участь у похороні Мами Гранде, тра-та-та-там, тра-та-та-там, там, там.

Настав великий день. На вулицях, загачених столами рулетки, кіосками із смаженим м'ясом, льотерійними столиками, і шарлатанами з намистами з живої змії, які вигукуючи пропонували остаточний бальзам, що лікує бешиху і запевняє вічне життя; на строкатому майданчику, де юрба розвісила свої намети й розгорнула свої мати, ставні арбалетники відкривали дорогу представникам влади. На кульмінаційну мить чекали там пралі з Сан-Хорхе, ловці перел з Кабо-де-ля-Веля, невідники з Сіенаґи, ловці криветок з Тасахери, чаклуни з Мохакхани, солевари з Манавре, гармошники з Вальєдупару, баришівники з Аяпелю, папайники із Сан-Пеляйо, півневоди з Ля-Куєви, штукарі із Сабанас-де-Болівар, гультяї з Ребольо, веслярі з Маґдалени, липові адвокати з Монпоксу, опріч тих, що вчислені на початку цієї хроніки, і багатьох інших. Навіть ветерани полковника Авреліяна Буендії, очолені герцоґом Марлборо, в своїм уборі з тигрових шкур, пазурів і зубів, перебороли своє вікове озлоблення проти Мами Гранде та всього її роду і прибули на похорон, щоб домогтися в президента

республіки виплати воєнних пенсій, на які вони чекали вже понад шістдесят років.

Коротко перед одинадцятю ошаліла юрба, що душилася на сонці, стримана незворушною елітою воїнів у парадних долманах і філігранних шишаках, вибухла потужним ревом радості. Достойні, урочисті у своїх фраках і циліндрах, президент республіки і його міністри, парламентарні комісії, найвищий суд, державна рада, традиційні партії і духовенство, представники капіталу, торгівлі та промисловости з'явилися з-за рогу телеграфного бюро. Лисий і присадкуватий, ветхий, недужий президент республіки продефілював перед витріщеними очима народу, який, не знаючи його, виніс його на це становище, і тільки тепер міг дати достеменне свідчення про його існування. Серед архієпископів, виснажених пастирськими обов'язками, і військовиків з широкими грудьми під панцером відзнак, крокував перший достойник нації, від якого віяло безсумнівним духом влади.

Другим загоном, спокійною течією жалобного крепу дефілювали національні королеви всіх речей сущих і грядущих. Уперше вільні від земних оздоб, із світовою королевою на чолі, простували там королева волокнистого манґа, королева зеленого кабачка, королева яблучного банана, королева борошнистої маніюки, королева перуанської ґуави, королева молочного кокоса, королева чорнолової квасолі, королева 426-кілометрової низки ігуанячих яєць, і всі ті, що ми їх оминаємо, щоб не обтяжувати цю хроніку зайвими словами.

У своїй труні з пурпуровими позументами, відокремлена від реального світу вісьмома мідними ґвинтами, Мама Гранде була занадто просякнена своєю формальдегідною вічністю, щоб здати собі справу з масштабу власної величі. Уся пишнота, про яку вона мріяла на балконі дому в спеці безсонних ночей, справдилася у тих сорок вісім історичних годин, коли всі символи епохи схилилися перед її пам'яттю. Сам Святий Отець, який ввижався їй у мареннях, завислий у блискучій кареті над ватиканськими садами, долав спеку віялом з плетеної пальми і вшановував своєю високою гідністю найбільший похорон світу.

Запаморочений видовищем влади, простий народ не догледів, як на гребені даху заметушилося хижє птаство, коли достойні нарешті дійшли згоди і коли потому знесено труну на вулицю на плечах найдостойніших. Ніхто не бачив чуйної тіні кань, що слідувала за походом розжареними вуличками Макондо, і не помітив, що по п'ятах достойників брук укривався смердючим слідом покидьків. Ніхто не звернув уваги, що небожі, хрищенники, слуги і ставленики Мами Гранде замкнули двері, як тільки винесено труп, і кинулися розбирати двері, розтягати дошки, розкопувати підвалини, щоб поділити між собою дім. Єдине, що

не просковзнуло повз загальну увагу в шумі того похорону, було поспільне бурхливе зідхання полегшення, коли минуло чотирнадцять днів моління, похвал і дитирамбів, і запечатано гріб олив'яною плитою. Дехто з присутніх ціхувався достатньою проникливістю, щоб зрозуміти, що тут народжується нова епоха. Тепер Святий Отець міг знятися в небо тілом і душею, виконавши своє завдання на землі, президент республіки міг сісти й урядувати за власним розсудом, і королеви всього сущого і грядущого могли одружитися, бути щасливими і родити силу дітей, і юрба могла розкладати свої намети за власним міркуванням і уподобанням у незмірених володіннях Мами Гранде, бо єдина, що могла стати на заваді і мала достатню силу на те, починала тліти під олив'яною плитою. Бракувало тільки, щоб хтось виставив стілець за двері і розповів цю історію, в науку й осторогу майбутнім поколінням, щоб не було такого недовірка на цьому світі, що не почув би свідчення про Маму Гранде, бо завтра, в середу, прийдуть замітачі і заметуть сміття по її похороні на віки віків.

Переклав з еспанської Вольфрам Бургардт